

รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

Learning Model for Enhancing Alternative Education

อุบลวรรณ หงษ์วิทยาการ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้จัดการศึกษาทางเลือกที่มีประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 106 คน และการสัมภาษณ์รายกรณี โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง ผู้จัดการศึกษาทางเลือกที่มีความหลากหลายตามกลุ่มการเรียนรู้ จำนวน 9 ราย เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก จากนั้นนำผลวิเคราะห์มาสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 ท่าน เพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้แก่ 1.1) แนวทางสำหรับผู้จัดการศึกษาทางเลือก มีดังนี้ 1.1.1) การสร้างการเรียนรู้ ควรมีเป้าหมายในการพัฒนาคุณค่าและคุณภาพของผู้เรียนจากแรงบันดาลใจ และความเชื่อมั่นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่แก้ปัญหาของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง 1.1.2) การจัดการเรียนรู้ควรคำนึงถึงบริบทและสภาพชุมชนของผู้เรียน 1.1.3) การพัฒนาการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญการพัฒนา “คน” ทั้งผู้จัดและผู้เรียน บนฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองและบูรณาการความร่วมมือกับภาคการศึกษา 1.2) ปัจจัยการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้แก่ บุคลากรที่มีความเข้าใจในการจัดการศึกษาแบบองค์รวม มีทักษะในการบริหารจัดการ มีความรู้ในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับกฎระเบียบของภาครัฐและเหมาะสมกับความต้องการชุมชน 2) รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกเป็นการเรียนรู้ที่มีหลักการ กระบวนการ และผลการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงประสานกันเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ โดยมี 2.1) หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน 3 ประการ ได้แก่ 2.1.1) หลักคิดหรือเป้าหมายในการจัดการศึกษา คือ “เพื่อชีวิต จิตวิญญาณ และภูมิปัญญา” 2.1.2) หลักวิชาที่สำคัญ คือ

“วิชาชีวิต คิดจัดการ สานชุมชน” เป็นการเรียนรู้บนฐานชุมชน โดยใช้ทักษะการบริหารจัดการเพื่อตอบสนองเป้าหมายในชีวิต และ 2.1.3) หลักปฏิบัติ “เรียนรู้อะไรก็รวม รวมน้อมใจ ไปสู่นาคต” เพื่อการเรียนรู้ในอนาคต 2.2) กระบวนการเรียนรู้ “บ่มเพาะ – เสาะหา – เผชิญหน้า – พัฒนา” 2.3) ผลการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนที่มีความพร้อม ความรับผิดชอบในการกระทำหน้าที่ของตนเอง และมีศักยภาพในการส่งเสริมชุมชนสังคมด้วยการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้อื่น เหมือนกับรูปแบบ “รวงรังแห่งการเรียนรู้” ของผิงงานที่ดำรงชีวิตและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อชุมชนสังคม โดยมีรวงผึ้งเป็นแหล่งพุ่มฟักและเรียนรู้

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้ / การศึกษาทางเลือก

Abstract

This research provides good practices and models of learning for enhancing alternative education. Survey research was utilized through questionnaire surveys among alternative education providers that had at least five years of relevant experience. A total of 106 surveys were completed from a total of 266 people (46.9%). Also, nine cases of alternative education providers were purposively selected by the experts. Interview and observation were taken in the field research. The survey and interview results were then discussed by a focus - group of nine experts within the field and deliberated in depth to establish the most ideal learning style to promote alternative education.

The research findings were: (1) Good lessons of learning to promote alternative education are (1.1) guidelines for management of education including the following: (1.1.1) To generate learning, goals should develop the value and quality of the learner as education is an important tool for problem solving; (1.1.2) Learning management should consider the context and condition of the community of the learner; (1.1.3) Learning development should place importance on the development of the person/individual on the basis of self learning and integrated cooperation/collaboration within the educational sector. (1.2) Learning factors which promote alternative education are personnel with an understanding of holistic education, management skills and knowledge in the management of education in accordance with government regulations and the needs of the community. (2) Learning models to promote alternative education should highlight the principles, the processes and the outputs of learning for a complete life. (2.1) Three principles of alternative educational provision are: (2.1.1) Principles or goals in education management for one's life, spirit, and wisdom. (2.1.2) A principle subject to consider is knowledge for life, managerial skills, and community based learning which use management skills to meet life goals. (2.1.3) Principle practices should be practical holistic and cooperative learning that leads toward a path in the future. (2.2) "To cultivate, to seek, to confront and to develop" are the important practices in the learning process. (2.3) Learning outputs are students with responsibility

for their own actions and duties, who have capacity to promote community growth and development by creating effective learning models for others. This is comparative to the Beehive Learning Model. Each learner/student (bee) has a designated path and duties to fulfill within the community. The hive itself is the center for nourishment and education and it is each person's efforts which contribute to the success of the community.

KEYWORDS: LEARNING MODEL / ALTERNATIVE EDUCATION

บทนำ

การพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีความประพฤติดี มีคุณธรรม นอกเหนือจากเป็นคนเก่งทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียว เป็นประเด็นที่สังคมตระหนักว่าไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการจัดการศึกษาตามแนวคิดภาวะทันสมัยที่มุ่งหวังประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงมีการแบ่งเรียนแบบแยกส่วนมากกว่าการเรียนรู้แบบองค์รวม ความคาดหวังให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาทางสังคม ให้โรงเรียนเป็นสถานที่บ่มเพาะเยาวชนให้เป็นคนในอุดมคติอย่างที่ตั้งเป้าหมายไว้ กลับกลายเป็นว่าโรงเรียนบางแห่งเป็นสถานที่ฝึกหัดการแย่งชิงเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ดังเห็นได้จากการแย่งกันสมัครสอบ แย่งกันสอบเข้า ซึ่งงานเขียนของ เดวิด กริบเบิล (2546) เรื่อง โรงเรียนรู้ใจเด็ก เป็นสิ่งที่ยืนยันปรากฏการณ์เหล่านี้ว่า “โรงเรียนแบบเดิม (แบบกระแสหลัก : ผู้วิจัย) ดูเหมือนจะถูกออกแบบเพื่อสร้างคนที่มองอย่างผิวเผินเป็นคนเก่ง แต่ลึกๆ แล้ว กลับเป็นคนกะล่อน เห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง ไร้เมตตาธรรม ...คนเหล่านี้อาจต้องใช้เวลามากมายคืนชนต่ออยู่ในโรงเรียนเพื่อให้ได้ความรู้ที่ตัวเองไม่ได้สนใจอยากได้ และให้ได้ทักษะที่ไม่ได้ตรงกับความต้องการของตัวเอง จนกระทั่งเวลาที่เสียไปนั้นอาจทำให้พวกเขาหมดความมั่นใจในคุณค่าของความสนใจและความสามารถที่แท้จริงของตัวเอง...”

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้เกิดการตั้งคำถามในสังคมว่า ทำอย่างไรการศึกษาจึงจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โรงเรียนสามารถสรรค์สร้างคนดีให้เป็นที่ยอมรับของสังคมได้จริงหรือ สุนน อมรวิวัฒน์ (2552) ชี้ว่า “ทางออกไปสู่สภาพอันเป็นจุดหมายของการศึกษา จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่ผสมผสานปัญญาความรู้กับปัญญาปฏิบัติในชีวิตจริงเข้าด้วยกัน เกิดเป็น “วิชา” ซึ่งเป็นความรู้แจ้งในตน ผู้อื่น และสรรพสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตของเรา” โดยระบุว่า “กระบวนการเรียนการสอนได้ขยายออกสู่ธรรมชาติแวดล้อม เหตุการณ์ในสังคม แหล่งเรียนรู้ในชุมชน..ความรู้และประสบการณ์ที่ได้ผ่านพบ ช่วยเกิดความรู้จริง ความคิดที่ต้องใคร่ตรองทบทวน วิธีการที่ต้องปรับตัว ปรับใจ ให้ดำเนิน

ชีวิตอยู่ได้ ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ โดยมี “ชีวิต” เป็นตัวตั้ง มี “วิชา” เสริมหนุนคู่ขนานไปด้วย” เช่นเดียวกับ เกษม วัฒนชัย (2549) ที่กล่าวว่า “..ขอให้เราช่วยกันทั้งตัวเองพยายามช่วยลูกให้เขาพยายามช่วยคนรู้จักหรือไม่รู้จัก ให้เขาได้เรียนรู้ระบบการศึกษาให้มาก ๆ” สะท้อนถึงการสร้างทางเลือกสำหรับการเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมไทย

ความมุ่งหวังในการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างแท้จริง ทำให้มีการเปิดโอกาสให้บุคคล องค์กร และชุมชน สามารถจัดการศึกษาเพื่อเป็นทางเลือกในการเรียนรู้ของประชาชน โดยปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตราที่ 48 วรรค 3 ที่ว่า “การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตย่อมได้รับการคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550) อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดความหมายของการศึกษาทางเลือกของประชาชน อีกทั้ง พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ระบุเพียงสิทธิในการจัดการศึกษาทางเลือกในมาตรา 58 วรรค 2 ที่กล่าวไว้ว่า “ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา...” ซึ่งการจัดการศึกษาโดยภาคส่วนต่าง ๆ นอกเหนือจากรัฐ สามารถดำเนินการได้ในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ และในมาตรา 18 วรรค 3 ที่ว่า “ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด” แม้ว่าจะมีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยบุคคล ครอบครัว สถานประกอบการ สถาบันพระพุทธศาสนา องค์กรวิชาชีพ และองค์กรเอกชน แต่สิ่งที่สำคัญในการใช้สิทธิและโอกาสจัดการศึกษาทางเลือก ควรเป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดการศึกษาทางเลือก

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาทางเลือก จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาการศึกษาของไทย เพ็ญณี แนนรอต และคณะ (2546) เสนองานวิจัยเพื่อเป็นแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 ในประเทศไทย สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2548) เรียบเรียงหนังสือ “การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้ นอกโรงเรียน” จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์” ที่สะท้อนภาพการศึกษาทางเลือกของไทย 7 ฐานการเรียนรู้ ขณะเดียวกัน เสรี พงศ์พิศ (2548)

ได้นำเสนอเรื่องราวของมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ในหนังสือ ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้ง ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (2549) สะท้อนให้เห็นว่า พิพิธภัณฑสถาน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสังคม ผ่านบทความเรื่อง มานุษยวิทยา พิพิธภัณฑสถาน และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งงานวิชาการเหล่านี้มีข้อสรุปร่วมกันประการหนึ่ง คือ การจัดการศึกษาทางเลือกนั้น มิได้เป็นเรื่องสำเร็จรูป แต่เป็นการจัดการศึกษาที่ต้องเรียนรู้ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงเพื่อให้การจัดการศึกษานั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้อง ฉะนั้น การขยายพรมแดนการศึกษาทางเลือก จึงมิใช่เพียงให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาทางเลือก แต่ควรให้ความสำคัญกับผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางเลือก เนื่องจากการจัดการศึกษาทางเลือกนั้นเป็นเรื่องท้าทาย เพราะสังคมไทยคุ้นชินกับการยกความรับผิดชอบเรื่องจัดการศึกษาให้กับภาครัฐ และมองว่าการศึกษาเป็นเรื่องของการสอบวัดระดับความสามารถทางวิชาการ ดังที่ สาทร สมพงษ์ กล่าวว่า “คุณครูในโรงเรียนก็มาจากลูกหลานชาวบ้าน แต่กลับไม่ยอมรับที่จะให้องค์กรชาวบ้านเข้าไปร่วมจัดการศึกษาให้กับเด็ก ไม่เห็นความสำคัญที่จะให้เด็ก ๆ ไปดูพ่อแม่ลงอวน ลงไซ ลงทะเล อย่งไร เพราะเขาไม่เชื่อมั่นว่า นี่คือการเรียนรู้ นี่คือการศึกษ เพราะการศึกษา คือการมานั่งเรียนเลข เรียนภาษา เรียนวิทยาศาสตร์ นั่นคือการศึกษของเขา ไม่ใช่เรื่องของการไปเรียนเรื่องทะเล การจับปลา การดูแลป่า” (เด็กสืบสาน, 2552) ดังนั้น การทวนกระแสในการจัดการศึกษาทางเลือก จึงต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถให้กับผู้เกี่ยวข้องและผู้จัดการศึกษาทางเลือก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับประชาชนผ่านศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง 6 ศูนย์ที่มีการจัดการเรียนรู้แตกต่างกันไปตามภูมิสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอ “หลักและวิธีทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” (เกษม วัฒนชัย, 2549) ประกอบด้วย 1) หลักคิด 2) หลักวิชา และ 3) หลักปฏิบัติ มาใช้เป็นแนวทางการศึกษาว่า ผู้จัดการศึกษาทางเลือกควรมีหลักการสำคัญใดในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ผู้จัดการศึกษาทางเลือกว่าควรต้องเรียนรู้อะไร อย่งไร ที่ไหน จึงจะช่วยให้การจัดการศึกษาทางเลือกประสบความสำเร็จ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจในการถอดบทเรียนที่ดีเพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อถอดบทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

ขอบเขตของการวิจัย

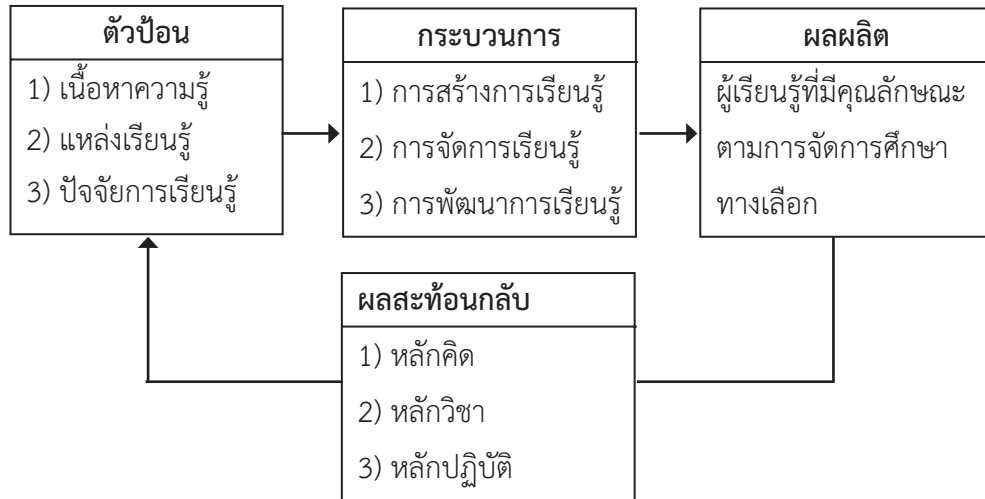
1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นผู้จัดการศึกษาทางเลือกที่คัดเลือกรายชื่อจากฐานข้อมูลงานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย ของ เพ็ญณี แรธ และคณะ (2546) และจากงานวิจัยเรื่อง การศึกษาทางเลือกของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2548) ที่จำแนกเป็น 7 ฐานการศึกษา ดังนี้ 1) การศึกษาทางเลือกโดยครอบครัว หรือ Home school 2) การศึกษาทางเลือกอิงระบบรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างหรือเพิ่มเติมจากระบบรัฐ 3) การศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา ได้แก่ การจัดการศึกษาของปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน เช่น การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน 4) การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม ได้แก่ การศึกษาด้วยปรัชญาทางศาสนา 5) การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ ภาคเอกชน องค์กรเอกชน ชุมชน 6) การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ได้แก่ การศึกษาผ่านกิจกรรม เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมการใช้พลังงานทางเลือก กิจกรรมจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน 7) การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาผ่านพิพิธภัณฑ์ อุทยานการเรียนรู้ รายการโทรทัศน์ หนังสือนิตยสาร

2. ขอบเขตในการวิจัย เป็นการศึกษาหลักการ กระบวนการ และผลการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้จัดการศึกษาทางเลือก โดยในส่วนของหลักการจะศึกษาหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติในการจัดการศึกษาทางเลือก กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ขั้นตอนการสร้าง การจัดการ และการพัฒนาการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย เนื้อหาความรู้ แหล่งเรียนรู้ ปัจจัยเงื่อนไขการเรียนรู้ รวมทั้ง ผลการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะตามการจัดการศึกษาทางเลือก

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบ (Systems Analysis) ของ Ballantine (1997) ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 4 ส่วน มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ดังนี้ 1) ตัวป้อน (Inputs) ประกอบด้วย เนื้อหาความรู้ แหล่งเรียนรู้ และปัจจัยการเรียนรู้ 2) กระบวนการ (Process) แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้าง การจัดการ และการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก 3) ผลผลิต (Outputs) ได้แก่

ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะในการจัดการศึกษาทางเลือก โดยมี 4) ผลสะท้อนกลับ (Feedbacks) คือ หลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางเลือก ซึ่งเสนอเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังภาพ 1 ดังนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การถอดบทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก เป็นการศึกษาแนวทางการสร้าง การจัดการ และการพัฒนาการเรียนรู้ รวมทั้ง ปัจจัยการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการศึกษาทางเลือก เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ซึ่งประกอบด้วย หลักการหรือเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ หลักคิด หลักวิชา หลักปฏิบัติ กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ เนื้อหาความรู้ แหล่งเรียนรู้ ปัจจัยเงื่อนไขการเรียนรู้ และขั้นตอนการเรียนรู้ รวมทั้ง ผลการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เรียนที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดการศึกษาทางเลือก

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาทางเลือก หมายถึง การจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมและไม่จำกัดรูปแบบการเรียนรู้ เพื่อตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียนที่มีความต้องการ สีลาการเรียนรู้ และเป้าหมายในการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างกัน

บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก หมายถึง แนวทางการสร้าง การจัดการ และการพัฒนาการเรียนรู้ รวมทั้ง ปัจจัยการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก หมายถึง หลักการหรือเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ หลักคิด หลักวิชา หลักปฏิบัติ กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ เนื้อหาความรู้ แหล่งเรียนรู้ ปัจจัยเงื่อนไขการเรียนรู้ และขั้นตอนการเรียนรู้ รวมทั้ง ผลการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เรียนรู้ที่มีคุณลักษณะตามการจัดการศึกษาทางเลือก

หลักคิดในการจัดการศึกษาทางเลือก หมายถึง ปรัชญา แนวคิด และเป้าหมายในการจัดการศึกษาทางเลือก

หลักวิชาในการจัดการศึกษาทางเลือก หมายถึง สารความรู้ที่จำเป็นและต้องเรียนรู้เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาทางเลือก

หลักปฏิบัติในการจัดการศึกษาทางเลือก หมายถึง วิธีปฏิบัติหรือพฤติกรรมในการจัดการศึกษาทางเลือก

ผู้จัดการศึกษาทางเลือก หมายถึง บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ที่จัดการศึกษาทางเลือกจาก 7 ฐานตามแนวคิดของสุชาติ จักรพิสุทธ์ และคณะ (2548) ได้แก่ 1) การศึกษาทางเลือกโดยครอบครัว หรือ Home school 2) การศึกษาทางเลือกอิงระบบรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างหรือเพิ่มเติมจากระบบรัฐ 3) การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ การจัดการศึกษาของปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน 4) การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม 5) การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ ภาควิชาเอกชน องค์กรเอกชน ชุมชน 6) การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมการใช้พลังงานทางเลือก กิจกรรมจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน 7) การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาผ่านพิพิธภัณฑ์ อุทยานการเรียนรู้ รายการโทรทัศน์ หนังสือนิตยสาร

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. นักการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จะได้ทราบถึงหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ทางเลือกทางการศึกษา

2. บุคคล และ องค์กรต่างๆ นอกจากภาครัฐ ตามมาตรา 58 วรรค 2 พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก เพื่อจะได้นำไปใช้ในการเตรียมความพร้อมของตนเองและของกลุ่มในการจัดการศึกษาทางเลือกต่อไป

3. นิสิต / นักศึกษา ครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ระดับบัณฑิตศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

จะมีฐานความรู้เรื่องการศึกษาทางเลือกไปประยุกต์ใช้ต่อไป

การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก” ที่มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อถอดบทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก และ 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงสำรวจด้วยแบบสอบถาม และการศึกษารายกรณี เพื่อถอดบทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และใช้การสนทนากลุ่มเพื่อร่วมพิจารณาและนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2

1. การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลประชากรและกลุ่มตัวอย่างจากงานวิจัยของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2548) จำนวน 203 คน และงานวิจัยของเพ็ญณี แนนรท และคณะ (2546) จำนวน 70 คน หลังจากตัดรายชื่อที่ซ้ำซ้อนกัน ได้จัดส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างรวม 266 คน เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับมาและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จึงคัดเลือกแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่ยังดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 5 ปีขึ้นไปและข้อมูลมีความสมบูรณ์ เป็นจำนวน 106 คน หรือ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 46.9 มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือแบบสอบถามที่มีข้อคำถาม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้จัดการศึกษาทางเลือก 2) ข้อมูลการจัดการศึกษาทางเลือก 3) ข้อมูลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก และ 4) ปัญหา เงื่อนไข และปัจจัยในการจัดการศึกษาทางเลือก

2. การศึกษารายกรณี เป็นการสัมภาษณ์ผู้จัดการศึกษาทางเลือก 9 คน จาก 7 ฐานการศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คนคัดเลือกจากเกณฑ์ ดังนี้ 1) เป็นผู้จัดการศึกษาทางเลือกเป็นระยะเวลา 5 ปีขึ้นไป 2) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาทางเลือก ผู้วิจัยคัดเลือกรายชื่อที่มีความถี่สูงสุด ดังนี้ (1) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (2) นายชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (3) นายประยงค์ ธรรมรงค์ (4) นายประดิษฐ์ ปราสาททอง (5) นางอำไพ สารรัตน์ (6) นางสาวทองพูน บัวศรี (7) นางบุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์ (8) ครอบครัวจันทรวินัย (9) นายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ทั้งนี้ ประเด็นในการสัมภาษณ์ ได้แก่ หลักการ กระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้

3. การสนทนากลุ่ม เพื่อพิจารณาร่างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่ผู้วิจัยยกสร้างขึ้นจากผลวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคการศึกษา ภาคเอกชน และ ภาครัฐ จำนวน 9 คน ร่วมสนทนาเพื่อวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบ (Model) สำหรับการรายงานผลซึ่งผู้วิจัยนำเสนอโดยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัย

1. บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

1.1 ผลการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม

ผลการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามจากผู้จัดการศึกษาทางเลือก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 106 คน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 46.9 จากจำนวนรวมที่ส่งไป 266 คน ในการถอดบทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้ข้อสรุปดังนี้

1.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้จัดการศึกษาทางเลือก ผู้จัดการศึกษาทางเลือก ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 58.5) มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 86.8) สำหรับระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป (ร้อยละ 67.9) และเป็นผู้ที่เคยทำงานอื่นมาก่อนที่จะมาจัดการศึกษาทางเลือก ทั้งนี้ ผู้จัดการศึกษาทางเลือกที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป สำเร็จการศึกษาจากคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ (ร้อยละ 33.3) สะท้อนว่า ผู้จัดการศึกษาทางเลือก ต้องมีความพร้อมทั้งในเรื่องของพื้นฐานความรู้ และประสบการณ์

1.1.2 ข้อมูลการจัดการศึกษาทางเลือก 1) เป้าหมายในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ การเสริมสร้างคุณภาพการศึกษา (ร้อยละ 67.9) รองลงมาคือ การขัดเกลาจิตวิญญาณ (ร้อยละ 62.3) 2) ปรัชญาการศึกษาทางเลือก ได้แก่ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความตระหนักในคุณค่าของตนเองแก่ผู้เรียน (ร้อยละ 49.1) และการศึกษาเพื่อชีวิต (ร้อยละ 46.2) 3) ลักษณะการจัดการศึกษาทางเลือก ได้แก่ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว และการจัดการศึกษาของกลุ่มกิจกรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะเป็นการจัดการศึกษาโดยผู้จัดการศึกษาที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป และเคยทำงานเป็นพนักงานบริษัทเอกชน เจ้าของกิจการธุรกิจเอกชน และพนักงานด้านสื่อสารมวลชน ส่วนผู้ที่เคยเป็นครูหรืออาจารย์ส่วนใหญ่จัดการศึกษาในลักษณะที่อิงระบบรัฐ (ร้อยละ 25.0) ผู้ที่เคยทำงานเป็นพนักงานองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐเลือกจัดการศึกษาผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 36.4) ผู้ประกอบวิชาชีพอิสระจะให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาสายครุภูมิปัญญา (ร้อยละ 50.0) 4) ระยะเวลาในการเตรียมการจัดการศึกษา ต่ำกว่า 2 ปี (ร้อยละ 59.5) และส่วนใหญ่จัดการศึกษามาแล้วกว่า 5 ปี (ร้อยละ 72.6) 5) แรงบันดาลใจในการจัดการศึกษา คือ ครอบครัว พ่อแม่และผู้ปกครอง (ร้อยละ 29.2) จากการทำงาน (ร้อยละ 21.7) และจากการประสบปัญหา (ร้อยละ 20.8) แต่เมื่อคำนวนสัดส่วนของแรงบันดาลใจในลำดับรองลงมาแบบสะสม พบว่า ปัญหาที่พบสร้างแรงบันดาลใจในการจัดการศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 83.0) 6) วิธีเตรียมการในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ การเรียนรู้บริบทและสภาพชุมชน (ร้อยละ 31.1) อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ (ร้อยละ 78.3) เป็นวิธีการที่มีจำนวนความเห็นสะสมสูงที่สุด รองลงมาคือ การกำหนดเนื้อหา /

กิจกรรมการเรียนการสอน (ร้อยละ 76.4) การเสาะหาผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ (ร้อยละ 75.5) และการเรียนรู้บริบทและสภาพชุมชน (ร้อยละ 67.9)

1.1.3 ข้อมูลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาทางเลือก
จากการจัดอันดับความสำคัญ จาก ระดับ 0 คือ ไม่มีความสำคัญเลย ถึงระดับ 5 สำคัญมากที่สุด พบว่า 1) ความรู้ที่จำเป็นในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ ความรู้เรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) (4.53) การจัดหลักสูตร / กิจกรรมการเรียนการสอน (4.50) และการสร้างสัมพันธ์ชุมชน ตามลำดับ (4.32) ความรู้ที่จำเป็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง (3.18) 2) วิธีการเรียนรู้ที่จำเป็นในการจัดการศึกษาทางเลือกที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การค้นคว้าด้วยตนเอง (4.46) รองลงมาคือ การขอคำปรึกษาจากผู้มีประสบการณ์ (4.38) โดยเฉพาะสำหรับผู้จัดการศึกษาทางเลือกที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป แต่สำหรับผู้สำเร็จการศึกษต่ำกว่ามัธยมศึกษาเห็นว่า การศึกษาดูงานมีความจำเป็นสูงสุด ในขณะที่ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น / ปสาย และระดับอนุปริญญา เห็นว่า การขอคำปรึกษาจากผู้มีประสบการณ์มีความจำเป็นมากที่สุด 3) แหล่งเรียนรู้ที่ผู้จัดการศึกษาทางเลือกส่วนใหญ่ เห็นว่าเป็นแหล่งที่สามารถตอบสนองเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นในการจัดการศึกษาคือ โรงเรียน / ศูนย์การเรียนรู้ / สถาบันการศึกษา (24.8) รองลงมาคือ หนังสือ (23.6) อินเทอร์เน็ต (20.2) และเครือข่ายการศึกษาทางเลือก (20.2) 4) วิธีเสาะหาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการศึกษาทางเลือก ส่วนใหญ่จะเป็นการสืบค้นด้วยตนเองจากเอกสารและสื่ออื่น ๆ (89.6)

1.1.4 ปัญหา เงื่อนไข และปัจจัยในการจัดการศึกษาทางเลือก 1) ปัญหาในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ การขาดผู้ร่วมงานที่มีความเข้าใจและพร้อมอุทิศตนในการทำงานร่วมกัน (3.36) รองลงมาคือ การขาดผู้ร่วมงานที่มีความรู้ความสามารถ (3.21) และข้อจำกัดทางกฎหมายและระเบียบของภาครัฐ (3.02) ซึ่งน่าสนใจว่าปัญหาทางกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ นั้น อาจเกิดขึ้นเพราะผู้จัดการศึกษาทางเลือกเห็นว่าเป็นความรู้ที่จำเป็นน้อยที่สุด เลยทำให้ขาดความเข้าใจในการแก้ปัญหาดังกล่าว 2) เงื่อนไขความสำเร็จในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ บุคลากรที่มีความมุ่งมั่นอุทิศตนในการจัดการศึกษา (4.58) รองลงมาคือ บุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาทางเลือก (4.52) ประชัญที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (4.28) การสร้างเครือข่ายการศึกษาทางเลือก (4.23) 3) ปัจจัยในการจัดการศึกษาทางเลือก คือ บุคลากร (49.1) รองลงมาคือ ความรู้และข้อมูลสารสนเทศ (17.0) และเงินทุน (12.3)

1.2 ผลการศึกษารายกรณี

บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก พบว่าการเรียนรู้ที่จะสามารถทำให้ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาสามารถส่งเสริมการศึกษาทางเลือกได้ต้องเป็นการเรียนรู้ทำให้เกิดหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาที่ไม่ติดกรอบประเพณีหรือทางการจนเกินไป สามารถสร้างสรรค์การจัดการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความหลากหลายของผู้เรียน

1.2.1 หลักคิดในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

หลักคิดในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้แก่ “การศึกษาเพื่อชีวิต เพื่อจิตวิญญาณ เพื่อสานภูมิปัญญา” เป็นแนวคิดในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ทั้งการเรียนรู้ภายในตนเองและจากธรรมชาติ เพื่อเป้าหมายในการยกระดับจิตวิญญาณ ความเป็นความมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถแผ่แก่ออกสู่สังคมชุมชนด้วยจิตสำนึกที่มุ่งหวังในการพัฒนาสังคมบนฐานภูมิวัฒนธรรม อีกทั้ง ยังเป็นการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษา เพื่อทำให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างแท้จริง ด้วยการการเผยแผ่ความจริงแท้ของความเป็นมนุษย์และสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และสืบสานสายธารแห่งภูมิปัญญาที่ตกผลึกในแผ่นดิน ในชุมชน ให้สืบทอดดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

1.2.2 หลักวิชาในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

หลักวิชาในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ควรมีลักษณะเป็น “วิชาชีวิต คิดจัดการ สานชุมชน” เพื่อให้สอดคล้องกับหลักคิดที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเรียนรู้วิชาชีวิตซึ่งเป็นหลักวิชาที่ว่าด้วยการวางเป้าหมายที่ดีงามสำหรับชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณค่าของชีวิต สัญชาตญาณความเป็นมนุษย์ที่ดี ความเป็นธรรมชาติของชีวิต และสรรพสิ่ง โดยรู้จักการบริหารจัดการตลอดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื้อหาความรู้ที่สำคัญที่ต้องเรียนรู้ ได้แก่ ความเป็นผู้นำ ความสามารถในการบริหารจัดการ ทั้งการจัดการเรียนรู้ วิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และองค์การการเรียนรู้ ซึ่งความสำเร็จในการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกจะต้องสานชุมชน จึงต้องอาศัยหลักวิชาที่ช่วยเสริมพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการให้สามารถจัดการศึกษาทางเลือกได้ตามเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นการอาสาบริการ การสื่อสาร และการพัฒนาชุมชน

1.2.3 หลักปฏิบัติในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

หลักปฏิบัติในการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาทางเลือก ควรมีลักษณะ “เรียนรู้อย่างร่วมมือ ร่วมใจ ไปสู่อนาคต” ทั้งนี้ การเรียนรู้อย่างร่วมมือ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญของผู้จัดการศึกษาทางเลือกในการฝึกการเรียนรู้ในสภาพกว้างและลึกซึ้ง ด้วยการเรียนรู้ตามธรรมชาติวิถี แสวงหาปัญญาด้วยการอ่าน แสดงออกทางความคิดผ่านการเขียน ไม่ยึดติด

รูปแบบการเรียนรู้สำเร็จรูป แม้ว่าจะมีต้นแบบในการดำเนินชีวิต แต่ควรเป็นการเอาเยี่ยง ไม่ใช่ตามอย่าง จากนั้น ควรสร้างพลังจากการร่วมมือร่วมกับการปรับความเข้าใจใน เป้าหมายและวิธีการสำหรับคนรอบข้างและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อขยายความเป็นกัลยาณมิตรใน การจัดการศึกษาทางเลือก ที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ร่วมกัน แม้ว่าจะต้องมีภาวะผู้นำใน การตัดสินใจ แต่ควรทำงานด้วยความหวัง แต่ไม่คาดหวัง ขณะเดียวกันต้องหมั่นประเมินตนเอง และรับฟังคำวิจารณ์เพื่อนำมาปรับปรุง และในกระบวนการเรียนรู้นั้นควรมองอนาคต ด้วยการตั้งเป้าหมาย ไม่ย่อท้อต่อการพัฒนาและแก้ปัญหา โดยสร้างวัฒนธรรมการคิด และรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีหลักการใช้ชีวิต ชีวีตไปสู่ทางสว่าง ผ่องแผ้ว มีอิสรภาพ

1.3 ผลวิเคราะห์บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

บทเรียนที่ดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้แก่ 1.3.1) แนวทางสำหรับผู้จัดการศึกษาทางเลือก มีดังนี้ (1) การสร้างการเรียนรู้ ควรมีเป้าหมาย ในการพัฒนาคุณค่าและคุณภาพของผู้เรียน จากแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นว่า การศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญที่แก้ปัญหาของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (2) การจัดการการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงบริบทและสภาพชุมชนของผู้เรียน (3) การพัฒนาการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญ การพัฒนา “คน” ทั้งผู้จัดและผู้เรียน บนฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองและบูรณาการความร่วมมือ กับภาคการศึกษา 1.3.2) ปัจจัยการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ได้แก่ บุคลากรที่มีความ เข้าใจในการจัดการศึกษาแบบองค์รวม มีทักษะในการบริหารจัดการ มีความรู้ใน การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับกฎระเบียบของภาครัฐและเหมาะสมกับความต้องการชุมชน

2. รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

2.1 หลักการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน 3 ประการ ได้แก่ 2.1.1) หลักคิด หรือเป้าหมายในการจัดการศึกษา “เพื่อชีวิต จิตวิญญาณ และภูมิปัญญา” เป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจชีวิตและเป้าหมายในการดำรงชีวิต ชัดเกลตาตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ด้วยการเรียนรู้อย่างมีวิจรรย์ญาณและพัฒนาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ 2.1.2) หลักวิชาที่ สำคัญ คือ “วิชาชีวิต คิดจัดการ สานชุมชน” เป็นการเรียนรู้บนฐานชุมชน โดยใช้ทักษะ การบริหารจัดการเพื่อตอบสนองเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อชีวิต และ 2.1.3) หลักปฏิบัติ “เรียนรู้ องค์รวม ร่วมมือร่วมใจ ไปสู่ออนาคต” เป็นการเรียนรู้แบบไม่แยกส่วน บูรณาการความรู้ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน บนฐานความร่วมมือ

2.2 กระบวนการเรียนรู้

2.2.1 เนื้อหาความรู้ เนื้อหาความรู้สำคัญในการเตรียมการสำหรับผู้ จัดการศึกษาทางเลือก ได้แก่ (1) การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM)

(2) การจัดหลักสูตร และ หรือ กิจกรรมการเรียนการสอน และ (3) การสร้างความสัมพันธ์ชุมชน นอกจากนี้ ความรู้เกี่ยวกับการบริหารบุคลากร การบริหารสื่อเทคโนโลยี การบริหารจัดการองค์กร รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เป็นความรู้ที่จำเป็นแต่มีความสำคัญรองลงมา

2.2.2 แหล่งเรียนรู้ แม้ว่าการเรียนรู้ด้วยตนเองจะเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้จัดการศึกษาทางเลือก แต่แหล่งเรียนรู้ที่ผู้จัดการศึกษาทางเลือกยังเห็นว่ามีค่า คือ โรงเรียน/ศูนย์การเรียน / สถาบันการศึกษา นอกเหนือจากหนังสือ อินเทอร์เน็ต และเครือข่ายการศึกษาทางเลือก ทั้งนี้ แหล่งเรียนรู้แต่ละแหล่งจะให้ความรู้ที่แตกต่างกัน ผู้เรียนจึงมองว่าทุกแหล่งเรียนรู้สามารถตอบสนองการเรียนรู้ได้ ขึ้นกับการเลือกสรรเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการ

2.2.3 ปัจจัยและเงื่อนไขในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

ปัจจัยการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก คือ บุคลากร ความรู้และข้อมูลสารสนเทศ และเงินทุน ดังนั้น การส่งเสริมการศึกษาทางเลือก จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ด้วยการสนับสนุนการลงทุนในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนาโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นด้วยตนเองของผู้จัดการศึกษาทางเลือกเงื่อนไขการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก คือ บุคลากรที่มีความมุ่งมั่นอุทิศตนในการจัดการศึกษา บุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาทางเลือก ปรัชญาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การสร้างเครือข่ายการศึกษาทางเลือก ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวจะเกิดขึ้นต้องส่งเสริมให้มีแรงบันดาลใจ ซึ่งมักจะมาจากการบ่มเพาะจากครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือ จากการประสบกับปัญหาและต้องการแก้ไข ดังนั้น การฝึกให้มีความพร้อมในการเผชิญปัญหาและแก้ไข น่าจะเป็นจุดเริ่มของการสร้างแรงบันดาลใจในการแก้ปัญหาด้วยการศึกษาทางเลือกได้

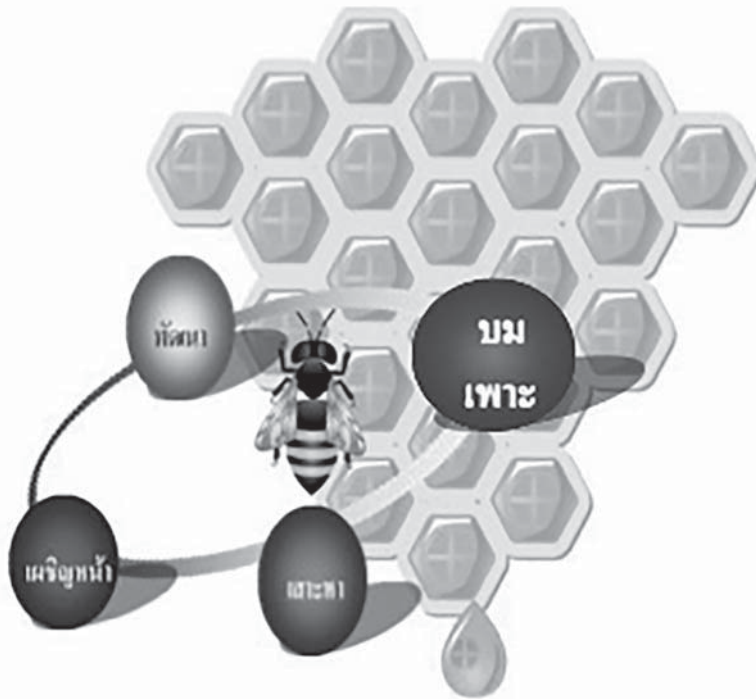
2.2.4 ขั้นตอนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ควรเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเรียนรู้เพื่อชีวิต ประกอบด้วย การบ่มเพาะ-การเสาะหา-การเผชิญหน้า-การพัฒนา ในส่วนของการบ่มเพาะเป็นการปลูกฝังความคิดการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงามของตนเองและผู้อื่น ผ่านต้นแบบที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จากนั้นจึงมีการเสาะหาความรู้ ทั้งเนื้อหาความรู้ แหล่งเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และวิธีการเข้าถึงการเรียนรู้ที่จำเป็นและเหมาะสม ซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมศักยภาพให้กับผู้เรียนได้ดี โดยเฉพาะเมื่อพบกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิต การเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรคนั้นจะเป็นไปด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทของตนเองอย่างเต็มกำลัง และที่สำคัญคือ การพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ด้วยการเข้าใจในจุดแข็งและยอมรับจุดอ่อนของตนเอง เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีความพร้อมในการช่วยเหลือสังคมชุมชนสืบไป

2.3 ผลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก

ผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก คือ ผู้เรียนรู้ที่มีความพร้อม ความรับผิดชอบในการกระทำหน้าที่ของตนเอง และมีศักยภาพในการส่งเสริมชุมชน สังคมด้วยการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้อื่นบุคคลที่มีผลต่อการเสริมสร้างหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกในอนาคต ได้แก่ การตระหนักในคุณค่าของตนเอง การสร้างโอกาสมากกว่าการรอโอกาส การกำหนดเป้าหมายและการดำรงชีวิตที่ดีงามด้วยความหวัง...แต่ไม่คาดหวัง การมุ่งมั่นอุทิศตน การไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค การกตัญญูทศเวที การหมั่นเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิต และการประสานความเข้าใจกับผู้อื่นในชุมชนและสังคม

ภาพ 2 รวงรังแห่งการเรียนรู้

ทั้งนี้ การสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ ที่ประกอบด้วยหลักการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ พบว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีหลักการและเป้าหมาย คือ ชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน โดยการเรียนรู้แบบองค์รวม ร่วมมือกับทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนและสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ ผ่านการบ่มเพาะ-เสาะหา-

เผชิญหน้า–พัฒนา ผ่านการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อสร้างเสริมศักยภาพให้กับผู้เรียนให้มีความพร้อม ความรับผิดชอบในการกระทำหน้าที่ของตนเอง และมีศักยภาพในการส่งเสริมชุมชนสังคมด้วยการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้อื่น เหมือนกับรูปแบบ “รวรงรังแห่งการเรียนรู้”

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ควรจะมีลักษณะที่ยืดหยุ่นตามเป้าหมายและความแตกต่างทางบริบทของผู้เรียน ดังนั้น ผู้จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการเป็นผู้ส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ไม่ว่าจะเป็นผู้จัดการศึกษาทางเลือก และ/หรือ ผู้เกี่ยวข้อง ควรมีกระบวนการเรียนรู้บนฐานประสบการณ์ (experiential-based learning) ฐานปัญหา (problem-based learning) และฐานความร่วมมือ (collaborative learning) สอดคล้องกับบทความเรื่อง The Contribution of Alternative Education ของ Sliwka (2008) และ บทความเรื่อง การศึกษาทางเลือก: หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ของ สมเกียรติ อินทสิงห์ (2559) ที่กล่าวถึงความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในปัจจุบัน ทำให้เกิดความสามารถของครูในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังนั้น ผู้เรียนจึงควรแสวงหาความรู้แบบบูรณาการและองค์รวมบนฐานความร่วมมือ เพื่อขยายพรมแดนของการเรียนรู้ให้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่ผ่านการบ่มเพาะ–เสาะหา–เผชิญหน้า–พัฒนา น่าจะเป็นการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองผู้เรียนให้มิตักษะการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 4 ทักษะ ได้แก่ 1) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา 2) ทักษะการสื่อสารและความร่วมมือ 3) ทักษะการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ 4) ทักษะชีวิตและงานอาชีพ ซึ่งเป็นไปทางเดียวกับ House (2000) ที่กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาทางเลือกว่าผู้เรียนจะสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้ดี ในขณะที่สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ (2559) ได้กล่าวถึงแนวทางจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ว่า การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรบูรณาการแหล่งเรียนรู้จากชุมชนมาใช้ในโรงเรียน เนื่องจากเป็นสภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของผู้เรียน ทำให้ชุมชนเป็นสถานที่สร้างประสบการณ์และสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้บนฐานปัญหาของชุมชนเพื่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง

3. ปัจจัยในการส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สำคัญ คือ บุคลากร ความรู้ และข้อมูลสารสนเทศ ดังนั้น แนวทางสนับสนุนการศึกษาทางเลือกในระดับนโยบาย จึงควรเน้น

การส่งเสริมให้ผู้สนใจจัดการศึกษาทางเลือกหรือครูผู้สอน มีโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและสารสนเทศ โดยเน้นการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกการทำงานของผู้จัดการศึกษาทางเลือก ตัวอย่างเช่น บทความของ Sliwka (2008) ในรายงาน Innovating to Learn, Learning to Innovate ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและพัฒนา (Organisation for Economic Co-operation and Development : OECD) ได้นำเสนอตัวอย่างที่ดีของการจัดการศึกษาทางเลือกของนานาชาติ ได้แก่ โรงเรียนทามาริกิ (Tamariki School) ในเมืองไครสต์เชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์ มีการจัดการความรู้และจัดทำเป็นเอกสารแนะนำแก่ครูผู้สอนเกี่ยวกับบทบาทของครูที่เหมาะสมกับการสอนตามแนวทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย (Democratic School) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาทางเลือก

4. เนื้อหาวิชาที่สำคัญในการส่งเสริมการศึกษาทางเลือก คือ ประสิทธิภาพในการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ในการจัดการศึกษาทางเลือกที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะผู้จัดการศึกษาทางเลือกแต่ละแห่งพยายามเรียนรู้ด้วยตนเองจนกระทั่งพัฒนาเป็นองค์ความรู้ แต่ปัญหาคือ การกระจายตัวของข้อมูลองค์ความรู้ดังกล่าว ดังนั้น หากรัฐจะส่งเสริมให้เกิดการจัดการความรู้ในระดับโครงสร้าง อาจให้การสนับสนุนสภาการศึกษาทางเลือกในเรื่องงบประมาณ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ที่กระจาย เพื่อให้สะดวกสำหรับผู้สนใจหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางเลือกในการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว Schorr (1997) ได้กล่าวถึงความสำเร็จในการจัดการศึกษาทางเลือกว่า 1) ต้องมีเป้าหมายทางวิชาการชัดเจน ซึ่งผู้จัดการศึกษาทางเลือกต้องสามารถผสมผสานมาตรฐานทางวิชาการและการเรียนการสอนแบบสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม 2) ต้องมีการพัฒนาความเป็นมืออาชีพของครูผู้สอนทั้งในเชิงวิชาการ กลยุทธ์การสอน และวิธีการจัดการศึกษา 3) ต้องพัฒนาความเป็นอิสระและความเป็นมืออาชีพในการตัดสินใจ โดยเฉพาะในเรื่องบุคลากร ความเป็นผู้นำ งบประมาณ หลักสูตร และวิธีการจัดการเรียนการสอน

5. การประสานความร่วมมือของแหล่งเรียนรู้ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จในการส่งเสริมการจัดการศึกษา เพราะจากข้อมูลพบว่า ผู้จัดการศึกษาทางเลือกสามารถเข้าถึงเครือข่ายการศึกษาทางเลือก แต่ยังไม่มีการประสานระหว่างเครือข่าย เช่น องค์กรการศึกษาด้านศาสนา พยายามจัดทำสื่อโทรทัศน์เพื่อเป็นสื่อกลางในการประสานความรู้ด้านศาสนาและหลักธรรมคำสอนไว้ด้วยกัน แต่จะทราบเฉพาะในกลุ่มผู้สนใจเท่านั้น หรือแม้กระทั่งรายการโทรทัศน์ครู ให้ความสนใจในการจัดทำเครือข่ายครูเพื่อพัฒนาวิธีการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาถึงจำนวนและสัดส่วนเทียบกับจำนวนครุรวมแล้วพบว่า ยังอยู่ในสัดส่วนที่น้อย และยังไม่สามารถทำให้ครูในสังกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับรู้มากนัก

ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าการประสานระหว่างหน่วยงานเป็นเรื่องไม่่ายนัก ยิ่งเป็นเครือข่ายการศึกษาทางเลือกที่บุคลากรในกระแสหลักไม่รู้ข้อมูลหรือไม่สนใจ น่าจะมีปัญหามากขึ้น ดังนั้น จึงมีข้อเสนอให้สถาบันครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ทำหน้าที่สืบค้น และกระจายข้อมูลของเครือข่ายการศึกษาทางเลือกให้กับนิสิต/นักศึกษาในสังกัด หรือ เป็น ศูนย์ข้อมูลให้กับผู้สนใจในการจัดการศึกษาทางเลือก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากแบบสอบถามพบว่า โอกาสของผู้จัดการศึกษาทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นสถาบันครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ จะอยู่ในวงจำกัด ดังนั้น แนวทางในการส่งเสริมน่าจะเป็นการส่งเสริมให้สถาบันครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก เพื่อให้เครือข่ายดังกล่าวเป็นศูนย์ข้อมูลในระดับพื้นที่ สอดคล้องกับ Reichardt (2009) ที่กล่าวถึงบทบาทของสถาบันผลิตครู และบทความของ Leone and Drakeford (1999) เรื่อง Alternative Education: From a Last Chance to a Proactive Model ที่ว่า การศึกษาทางเลือกควรหาวิธีในการเชื่อมต่อการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนกับชุมชน ที่ครอบคลุมทั้งภาคธุรกิจ พิพิธิภัณฑ์ ห้องสมุด และหน่วยงานข้อมูลสารสนเทศ เพื่อจัดการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

1. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดให้มีการประชุมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจเรื่องการศึกษาทางเลือก และจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามระดับทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ
2. ในระดับนโยบาย แม้ว่าจะมีการกำหนดนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการศึกษาทางเลือก ทั้งในเรื่องของกฎหมายและกองทุนสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกแล้ว แต่สิ่งที่ควรเร่งดำเนินการคือ การกระจายข้อมูลดังกล่าวลงสู่ผู้ปฏิบัติในพื้นที่ ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นกลไกในการสร้างความเข้าใจในการส่งเสริมการศึกษาทางเลือก
3. ในระดับปฏิบัติการ ควรเริ่มต้นที่ครอบครัวและครู สำหรับครอบครัว หากเป็นครอบครัวที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มักจะค้นคว้าด้วยตนเองจากสื่อต่าง ๆ ดังนั้น ระดับนโยบายควรส่งเสริมด้วยการสนับสนุนเงินทุนในการจัดทำแหล่งข้อมูลที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ การสนับสนุนทางวิชาการ เพื่อให้ครอบครัวเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศดังกล่าวสำหรับครู ควรมีการส่งเสริมความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกผ่านเครือข่ายครู และสื่อที่สามารถเชื่อมต่อกับเครือข่ายครู เพื่อให้ครูมีความเข้าใจและสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนได้ทราบข้อมูลที่แท้จริง

4. เครือข่ายการศึกษาทางเลือก ควรเน้นทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วน เพื่อให้แต่ละภาคส่วนเสริมพลังในการจัดการศึกษาทางเลือกได้ดียิ่งขึ้น

5. สถาบันครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ควรศึกษาและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกให้มากขึ้น เพื่อเป็นฐานข้อมูลและเป็นที่พึ่งของผู้จัดการศึกษาทางเลือกได้มากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ:

พริกหวานกราฟฟิก.

เกษม วัฒนชัย. (2549). *การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เด็กสืบสา. (2552). *การศึกษาทางเลือก ใน "บนลู่วางอนาคต" เยาวชนไทย*.

สืบค้นจาก <http://www.seubsan.net/index.php/การศึกษาทางเลือก-บนลู่วางอนาคต-เยาวชนไทย.html>.

เดวิด กริบเบิล. (2546). *โรงเรียนหัวใจเด็ก แปลโดย สมบัติ พิศระอาด*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. (2549). *มานุษยวิทยา พิพิธภัณฑ์ และความหลากหลาย*

ทางวัฒนธรรม. ใน สุภางค์ จันทวนิช (บก.), รวมบทความทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการของ ศ. ดร.อมรา พงศาพิชญ์.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญณี แรอรท และคณะ. (2546). *แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ*

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย. ใน การประชุมทางวิชาการ

เรื่องการวิจัยทางการศึกษา ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). *ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สมเกียรติ อินทสิงห์. (2559). *การศึกษาทางเลือก: หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้น*

ความแตกต่างระหว่างบุคคล. สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/67120>.

สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการมีงานทำตาม*

แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124. สืบค้นจาก http://library2.parliament.go.th/giventake/content_cons4050/cons2550/18cons2550t.pdf.
สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2548). การศึกษาทางเลือก: โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สมน อมรวิวัฒน์. (2552). การเรียนรู้เพื่อความเป็นไท. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/235625>

ภาษาอังกฤษ

Ballantine, J. H. (1997). *The sociology of education: A systematic analysis*. Upper Saddle River, NJ.: Prentice Hall PTR.
House, R. (2010). *Alternative education-What are the benefits?*. Retrieved from <http://www.mychild.co.uk/articles/alternative-education-what-are-benefits-900>
Leone, P. E., & Drakeford, W. (1999). Alternative education: From a “Last Chance” to a proactive model. *The Clearing House*, 73(2), 86-88.
Reichardt, R. (2009). *Alternative teacher education: Trends and implications in policies and practices*. Boulder, CO: Western Interstate Commission for Higher Education.
Schorr, L. B. (1997). *Common purpose: Strengthening families and neighborhoods to rebuild America*. New York: Anchor Books.
Sliwka, A. (2008). The contribution of alternative education. In *Innovating to Learn, Learning to Innovate*. Paris: OECD.

.....

ผู้เขียน

อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาคนโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: ubonwan_h@yahoo.com